

Секція 3. Романські, германські та інші мови

**НАЦІОНАЛЬНА МЕНТАЛЬНІСТЬ ЯК СПОСІБ МОВНОЇ
ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДІЙСНОСТІ**

*Корольова Н.О., кандидат філологічних наук, викладач кафедри
німецької філології*

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника»*

м. Івано-Франківськ, Україна

Прийняття людини в якості вихідного базису лінгвістичних досліджень сприяло розробці нових категорій, що зачіпають сферу її свідомості, мислення, духовної, практичної та мовленнєвої діяльності. До однієї з таких категорій відноситься й ментальність, яка є актуальною як для вчених, що вивчають репрезентацію антропологічного фактора в мові, так і для тих дослідників, які цікавляться впливом мови на мислення і поведінку людини.

Виникнення поняття „ментальність” пов’язана з наукою суспільствознавство. Воно було введено прихильниками культурно-антропологічного та історико-психологічного напрямку, представниками французької історичної науки, відомої за назвою школи "Анналів" [Левинсон 1996, с. 48].

Визначення ментальності можна поділити на кілька типів. Перший – описові дефініції. У визначеннях цієї групи акцент робиться на перелікові всього того, що входить у ментальність (ментальність – сукупність уявлень, способів поведінки і реакцій, які безсвідомі (Г. Теленбах). Другий тип – психологічні дефініції. Вони, в свою чергу, поділяються на два типи. Перший робить акцент на безсвідомому рівні психіки (поняття “ментальність” означає певну сукупність неусвідомлених форм світосприйняття, що вже склалися та притаманні певній групі людей, які визначають спільні риси, відносини та поведінку

цих людей стосовно феноменів їхнього буття [Розина 1991, с. 56]. Другий тип психологічних дефініцій відображає думку, що ментальність – це прояв свідомого рівня психіки (ментальність – це узагальнення всіх притаманних розуму характеристик (Дж. Чаплін); ментальність – це якість розуму, що характеризує окремого індивіда або клас індивідів (більшість англомовних психологів). Третій тип – нормативні дефініції, що визначають ментальність як норми реакції, характерні для даного соціального чи етнічного утворення (ментальність —це поняття, яке визначає систему звичок свідомості (А. Дж. Тойнбі). Четвертий тип – структурні дефініції, де увага акцентується на структурі ментальних процесів (ментальність – наповнення глибинним смислом структури кількісного пояснення дійсності; ментальність – структура, склад душі людини, соціуму, етносу, співвідношення її елементів та стан останніх (Ю. Канигін, М. Холодна) [Там само].

Як видно із зазначених вище дефініцій, в науці відсутнє чітке розуміння цього феномена. До числа найбільш актуальних питань можна віднести визначення ментальності, встановлення її типів і різновидностей [Колесов 2007, с. 126]. Численні дефініції ментальності враховують дві групи факторів: 1) її співвідношення з індивідуальною і суспільною свідомістю, а також із розумовими стереотипами і емоційними формами свідомості (вірою, різними почуттями), 2) взаємозв'язок ментальності з мовою, з її категоріями і формами. Відповідно до першої групи чинників, які є екстралінгвістичними, ментальність трактується як «спосіб сприйняття і відображення світу, характерний для певного національного колективу» [Почепцов 1990, с. 114] або як спосіб мислення особистості або суспільної групи [Розина 1991, с. 55].

Мовна ментальність – це спосіб поділу світу за допомогою мови, він відповідає усталеним уявленням про світ. Оскільки головними

чинниками мовної ментальності є соціокультурні фактори (а вони доволі мінливі), то й мовна ментальність також мінлива. Вони у значній мірі обумовлюють критерії та потенційні можливості сприйняття навколишньої дійсності та себе в ній, що й формує спосіб реакції на оточуюче та переосмислення його. А оскільки мова є формою реалізації даного процесу, то цей очевидний взаємозв'язок становить основу для існування мовної ментальності певного етносу, об'єднаного необхідністю спільного взаємоіснування протягом тривалого історичного періоду [Флакман 2005, с. 24].

Залишаючись незмінними протягом усього періоду існування людської свідомості найбільш універсальні властивості і форми переосмислення природно не можуть викликати будь-яких глибоких, інтенсивних змін в структурі мови, яка постійно розвивається. Однак деякі види спільної мовної структури, загальні для різних мов світу, незалежно від ступеня їх генетичної спорідненості, можуть розглядатися як прояв тенденції до підтримання відповідності особливостей структури мови простішим властивостям мислення. До числа таких змін лінгвісти відносять процеси заміни стійких словосполучень, що позначають єдині поняття, окремими словами. Величезна кількість похідних іменників, утворених шляхом афіксації, а також складних слів з'явилося в різних мовах світу саме внаслідок прагнення до вираження в єдиній словесній формі смислової нероздільності поняття, яке позначалося до того поєднанням двох або кількох слів. Слід, однак, пам'ятати, що далеко не всі похідні і складні слова утворилися на основі словосполучень, і що всі ті похідні і складні слова, які виникали в мові тільки за зразком вже існуючих слів, не мають відношення до даному аспекту зв'язку структури мови з мисленням [Флакман 2005, с. 33].

Наприклад, словоскладання є найпродуктивнішим способом словотвору німецької мови. М.Д. Степанова та І.І. Чернишова

зазначають тенденцію переходу стійких словосполучень німецької мови у складні слова, причому семантична межа між ними іноді важко піддається визначенню. Наприклад:

Roter Wein – Rotwein, sich satt essen – sich sattessen

Особливим випадком прояву співвідношення мови та ментальності є проблема взаємозв'язку логічного та граматичного. У сучасній лінгвістиці вона набуває не тільки теоретичного, але й практичного значення. Однак багато вчених відзначають, що логічні форми думки не тотожні граматичним, логіка не зливається з граматиною [Степанова, Чернышѐва 1962, с. 346]. Слід вказати на те, що логічні категорії займають провідне становище, встановлюючи загальну структуру пропозиції. Їх граматичне вираження отримує в кожній мові свою інтерпретацію, відповідно до тих норм, які виробляються їх синтаксичними системами. Але і вони в своїй основі продовжують будуватися за діючими нормами мислення.

Знання – базисна форма когнітивної організації результатів відображення об'єктивних властивостей і ознак дійсності у свідомості людей, оскільки воно являє собою важливий фактор впорядкування їх повсякденному житті і діяльності. Тому аналіз поняття ментальності певного народу з лінгвістичної точки зору може відбуватись саме за допомогою методів когнітивістики. Фрейм є найбільш придатним методом для встановлення основних ідентифікуючих ознак ментальності, а поле дозволяє описати інвентар мовних засобів, що виражають ментальність в тій чи іншій мові.

Крім того, що мова сама по собі є атрибутом ментальності, сучасна лінгвістика стверджує, що в ній існують засоби, які експліцитно виражають і дають найменування процесам, які відбуваються у сфері ментальності. Фрейм "ментальність" можна охарактеризувати методом польового структурування. Наприклад, у німецькій мові дієслово *denken*

– це ядро ментального поля. Конституентами поля є дієслова мислення; іменники, що позначають мислення; прикметники, що характеризують процес мислення. На периферії перебувають дієслова чуттєвого сприйняття і говоріння, які тісно пов'язані з дієсловами руху. До п'ятого компоненту відносяться семантичні поля, які безпосередньо з ментальним полем не пов'язані, але можуть з ним перехрещуватися. Поле ментальності взаємодіє з іншими полями. Ці зв'язки здійснюються через периферійні конституенти поля. У цьому відбивається зв'язок розумових процесів з іншими видами людської діяльності [Шур 1977, с. 197].

Література

1. Левинсон К.А. Ментальности и средневековье. Концепции и практика / К.А. Левинсон // - В кн. "История ментальностей. Историческая антропология." - М.: РАН РГГУ, 1996. – С. 128-200.
2. Розина Р.И. Человек и личность в языке. Логический анализ языка: Культурные концепты / Р.И. Розина. - М.: Наука, 1991. - 234 с.
3. Колесов В.В. Русская ментальность в языке и тексте / В.В. Колесов. – СПб.: Петербургское Востоковедение, 2007. - 624 с.
4. Почепцов О.Г. Языковая ментальность: способ представления мира / О.Г. Почепцов // Вопросы языкознания. - 1990. - №6 - С. 110–122.
5. Флакман А.А. Немецкий язык как отражение ментальности его носителей : диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук : 10.02.04 Нижний Новгород, 2005, - 172 с.
6. Степанова М.Д., Чернышёва И.И. Лексикология современного немецкого языка. / М.Д. Степанова, И.И. Чернышёва. - М.: «Высшая школа», 1962. - 310 с.
7. Шур Г.С. Теория поля в лингвистике / Г.С. Шур. - М.: Наука, 1977. - 255 с.